

השתנות צה"ל אחרי טראומת מלחמה ועל רקע תחושת דחיפות במתן מענה:

מודל, היסטוריה, ולקחים לתקופה שאחרי "חרבות ברזל" – תא"ל (מיל.) ד"ר מאיר פינקל

תא"ל (מיל.) ד"ר מאיר פינקל, ראש תחום מחקר במרכז דדו

תקציר

המאמר מציג מודל, על פיו צבאות שצריכים להתכונן למלחמה נוספת מייד אחרי מלחמה שהיה בה כישלון/טראומה, מתנהגים בדפוס הכולל שלושה שלבים: (1). מענה שמבוסס על מיומנות הכוחות; (2). מענה שמבוסס על הרחבה כמותית של היכולת, שנתפסה כחסרה במלחמה שהסתיימה; (3). מענה חדש וייעודי לאתגר שהתברר במלחמה. הבעיה היא שהשקעת יתר בשלב השני, עלולה לשחוק את המשאבים ואת הקשב הניהולי הנדרשים למימוש השלב השלישי. צה"ל כעת, לאור טראומת ההגנה ב-7 באוקטובר, צפוי להשקיע השקעת יתר בהרחבה כמותית של יכולות ההגנה בגבולות ושל המענה ההתקפי הקיים. מצב זה עלול לפגוע במעבר מוקדם יותר לשלב השלישי - מענה ייעודי לאתגרי ההגנה וההתקפה בלבנון.

מבוא

צבאות שצריכים להתכונן למלחמה נוספת מייד אחרי מלחמה שהיה בה כישלון או טראומה, מתנהגים בצורה דומה. גם אם המלחמה שאליה הם מתכוננים תתרחש בזירה אחרת, אם היא בעלת אותם מאפיינים, דפוס ההתנהגות של הצבאות חוזר על עצמו, והוא יוצג להלן במודל בן שלושה שלבים. השלב הראשון הוא מענה שמבוסס על מיומנות הכוחות. השלב השני הוא מענה שמבוסס על הרחבה כמותית של היכולת, שנתפסה כחסרה במלחמה שזה עתה הסתיימה, והשלב השלישי הוא מציאת מענה חדש וייעודי לאתגר שהתברר במלחמה. תחילה יציג המאמר את המודל, כתוספת לתיאוריה הצבאית העוסקת בהשתנות בין מלחמות ובהסתגלות תוך כדי מלחמה, וידגיש את הבעיות הנובעות ממעבר דרך שלושת שלביו. להמחשת תקפות המודל יוצגו ארבעה מקרי מבחן ישראליים ומקרה מבחן אחד מצבא ארצות הברית. החלק האחרון של המאמר יציג את החשיבות של הבנת המודל, כדי לצמצם בעיה שצה"ל עלול להיקלע אליה כשהוא נותן מענה לבעיית ההגנה בגבולות בעקבות טראומת שבעה באוקטובר, שבפתיחת מלחמת "חרבות ברזל". על פי דפוס ההתנהגות שהוצג לעיל, צה"ל צפוי להשקיע השקעת יתר בשלב השני – מענה שמבוסס על הרחבה כמותית של יכולות ההגנה, שנתפסה כחסרה בתחילת המלחמה. השקעה זו, והשקעה צפויה גדולה בהרחבה כמותית של המענה ההתקפי הקיים, יידרשו משאבים גדולים, שעלולים לפגוע במעבר מוקדם יותר לשלב השלישי - מענה חדש וייעודי לאתגרי ההגנה וההתקפה.

המודל

רבות נכתב על תהליכי שינוי בצבאות בין מלחמות. סטיבן רוזן לדוגמה, טען שגורם מרכזי לתהליכי שינוי בצבאות הוא לחץ חיצוני של הדרג המדיני, שכן צבאות הם ארגונים שמרניים מטבעם, ואינם נוטים להשתנות ללא לחץ כזה (Rosen, 1994). עם זאת, ההיסטוריה מראה שיש לא מעט צבאות שהשתנו עקב הבנה של אופי האיום החדש שמולם, ועשו זאת בעצמם, ללא מניע או לחץ חיצוני. דימה אדמסקי הסביר, שאופי השינוי קשור קשר הדוק לתרבות האסטרטגית של הצבא שמנסה להשתנות (Adamsky, 2010), ויש עוד כתיבה ענפה בנושא. המודל המוצג כאן, עוסק בסוג של השתנות שעליו נכתב מעט יחסית – השתנות לאחר מלחמה שיש בה ממדים של כישלון (מודיעיני, מבצעי ושילוב של שניהם), ושבסיומה נראה שיש איום מיידי במלחמה קרובה, וקיימת תחושת

דחיפות גדולה לתת מענה לבעיות שהתגלו במלחמה הקודמת. במילים אחרות, המודל עוסק בשאלה: איך מתנהג צבא שנמצא בטראומה ומבין, שהוא חייב לתת מענה מיידי לאתגר שאותו הבין זה עתה.

שלושת השלבים העקרוניים שאפשר לזהות בהתנהגות של צבאות הם:

- שלב א – המענה מבוסס המיומנות – בשלב זה הפתרון מבוסס על פעולת דחק להגברת המיומנות של הכוחות (או של האזרחים בעורף. ראו מקרי המבחן), בהתבסס על האמצעים ועל תורת הלחימה הקיימים. לרוב שלב זה קצר יחסית, שכן הכוחות מבינים שמענה זה, המבוסס על אומץ לב ועל הקרבה, אינו גישה נכונה לבניין כוח. אם הבעיה הדחופה היא הגנה, משלימים את מיומנות הכוחות בהקצאת כוחות רבים להגנה. לעיתים מבצע מוגבל, שנתפס כהוכחה להתאוששות ראשונית מהטראומה, מסמל את סיום השלב הזה.
  - שלב ב – מענה שמבוסס על הרחבה כמותית של המענה הקיים – מענה זה מתחיל לרוב יחד עם שלב א, אבל מימושו אורך זמן רב יותר. בשלב זה רוכשים כמות רבה ככל האפשר של אמצעי לחימה מהסוגים הקיימים. המענה הזה מבוסס על יתירות באמצעי לחימה או ביכולת, שחסרונם הורגש קודם לכן. שלב זה דורש משאבים רבים, כרוך לרוב בהקמת יחידות ובאימונן (או באי־הקטנה של סדר הכוחות, שתוכננה לפני המלחמה) ושואב את המערכת לעיסוק רב, שיש בו תחושת סיפוק רבה, המאפשרת גם הדחקה של הצורך להשתנות.
  - שלב ג – פיתוח מענה ייעודי לבעיה – בשלב זה מבשיל פיתוח של מענה ייעודי לבעיה, שעימה לא הצליח הצבא להתמודד היטב במלחמה הקודמת. גם שלב זה מתחיל להתרחש לקראת סיום המלחמה, אך נדרשות לו שנים של פיתוח טכנולוגי ותפיסתי. אימוץ מענה זה דורש השתנות צבאית (טרנספורמציה), שעל הקשיים ליישמה נכתב רבות, והם לא יפורטו כאן. לעיתים, בשלב זה המערכת כבר מותשת מבחינה משאבית ותהליכית מהשלב הקודם, והמצב הזה מקשה עוד יותר על יצירת השינוי. לכך נוסף הקושי של הצבא להסביר לדרג המדיני ולאזרחים, שנדרשים משאבים נוספים לצורך המענה החדש, לאחר שבעבר הוסבר שהמענה הכמותי הוא שייתן פתרון לאתגר.
- יש לציין, שהחשיבה על שלושת השלבים מתחילה מייד עם סיום המלחמה הנתפסת כטראומה, והדירוג שלהם נובע מקצב מימושם.

שלב ב': אחרי מלחמת יום הכיפורים – הרחבת יכולות שנתפסו כחסרות במלחמה, דוגמת משגרי נייט מסוג BGM-71 טאו, (מקור: ויקיפדיה).

דוגמאות היסטוריות

קיים מגוון גדול של דוגמאות להתנהלות צה"ל לפי המודל שהוצג, ואפשר למוצאו גם בדפוסים ארגוניים של צבאות זרים. הסיבה לריבוי הדוגמאות בצה"ל דווקא, היא השילוב הייחודי יחסית של תדירות גבוהה של אירועי לחימה (מלחמות ומבצעים רחבי היקף), שמתגלים בהם פערים מבצעיים כחלק טבעי מהמלחמה, יחד עם העובדה, שלרוב בסיום עימות בישראל, יש סבירות ניכרת להתרחשות של מלחמה או של מבצע נוספים תוך זמן קצר, בשונה ממדינות שנלחמות בתדירות פחותה ובחירות את מלחמותיהן. אציג להלן את הדוגמאות בראשי פרקים. את חלקן חקרתי בעבר בהרחבה, וחלקן מצריך פיתוח מחקרי.

1. צה"ל אחרי מלחמת יום הכיפורים (1973)

הבעיה האקוטית: התמודדות היבשה עם התקפה רחבת היקף של שריון אויב. שלב המיומנות: בשנתיים הראשונות הוסבו כארבעת אלפים לוחמי נח"ל לשריון, תוך ביצוע הכשרות מקוצרות (אכ"א, 1973); הוקם מתקן האימונים המשולבים בצאלים ובוצעו אימונים משולבים; נפתחו קורסים משולבים להכשרת מ"פים ומג"דים; לחימתו של מג"ד 77 אביגדור קהלני הוצגה כדוגמה למפקדי צה"ל; מבצע ליטני (1978) סוכם על ידי הרמטכ"ל מרדכי גור כהוכחה להפקת הלקחים בצה"ל (לפירוט ראו: פינקל, 2018, 123–132).

שלב ההתרחבות הכמותית: שלב זה החל במקביל לשלב המיומנות, וכלל: השגת אמל"ח (אמצעי לחימה) אמריקאי בהיקפים נרחבים, באמצעות קבלה או רכישה של טנקים, תומ"תים (תותחים מתנייעים) ונגמ"שי M-113 וגם באמצעות שדרוג של שלוש מאות טנקי שלל T-54 ו-T-55 לטנקי טירן; אמצעים נגד טנקים ליחידות החי"ר, ובכלל זה מרני"ט (מטול רקטות נגד-טנקים) לאו וטיל טאו, שהגיעו ברכבת אווירית תוך כדי המלחמה; הגדלת מספר האוגדות ביותר מכפול ממספרם הקודם (משבע לשבעה עשר ב-1982), הגדלת מספר חטיבות השריון בכחמש עשרה חטיבות ומספר האגדים הארטילריים בכעשרה (ולד, 1984); פיתוח וייצור פלטפורמות באמצעות האצת פיתוח והצטיידות בטנק המרכבה; הרחבה מתמשכת של המכשול ברמת הגולן, שהקמתו החלה ערב המלחמה. יש לציין, שלהרחבה הכמותית היו היבטים שליליים בתחום כוח האדם, כפי שיפורט בהמשך.

שלב המענה הייעודי לבעיה: בשלב זה הורחב השימוש במזל"טים (מטוסים זעירים ללאטיים) ופותח החמ"ם (חימוש מונחה מדויק) היבשתי תמוז, שנקלט כגדודי חמ"ם אוגדתיים מאמצע שנות השמונים; פותחו מרכזי מודיעין-אש באוגדות ובפיקודים כדי לתכלל איסוף מודיעין; נקבעו תהליכים ושיטות לתקיפת מטרת בהיקפים רחבים (להרחבה ראו: פינקל, 2023, 203–210). כדי לממן את היכולות האלה צידד דן שומרון כסגן רמטכ"ל ואחר כך כרמטכ"ל בעד הסגירה של פרויקט הלבאי, ובעד עצירת קו ייצור אחד מתוך שניים של טנקי מרכבה (להרחבה ראו: פינקל, 2018, 159–167). בהמשך פיתח הרמטכ"ל אהוד ברק את המרכיב האווירי של היכולת באמצעות מערך הזיק על טייסותיו (להרחבה ראו: פינקל, 2020, 255–272).

שלב ב, השלב של ההתרחבות הכמותית אחרי המלחמה, גרם לבעיות, שכללו את ההיבטים הבאים: משאבי האימונים והאחזקה להיקף סדר הכוחות החדש גדלו דרמטית; משאבי השכר הנדרשים גדלו משמעותית עקב ההגדלה בהיקף משרתי הקבע; נבנו "יחידות חלולות", כלומר, יחידות שאינן מאוישות במלואן עם חוסר באמל"ח תומך ועם פערי אימונים; המשאבים שצה"ל השקיע בפיתוח ורכש היו רבים, וכללו ייצור מקומי של הפלטפורמות: מטוסי הכפיר, סטי"ל, טנק המרכבה ומטוס הלבאי. הם לא הותירו משאבים מספיקים לפיתוח יכולות שאינן פלטפורמות (מזל"טים, חמ"ם ועוד), וגרמו לאובדן עשור של פיתוח, לא רק מבחינה כלכלית אלא גם מבחינה מבצעית. בתחום כוח האדם למשל, החלה התפשרות על איכות כוח האדם, על-ידי הורדת סף הגיוס, מה שהביא בהמשך להקמת מקא"ם (מרכז לקידום אוכלוסיות מיוחדות) כדי לטפל בחיילים שהתגייסו בסף גיוס נמוך, ועל-ידי הורדת תנאים לקצונה והסבה של אלפי חוגרים ונגדים לקצונה בקורסים שהתקיימו במילואים; נוצרה בעיה באיוש תפקידי הפיקוד בדרג המג"ד-מח"ט בסד"כ הגדל - גילם של ממלאי התפקידים הפך לצעיר מדי, וחלקם הגדול היה ללא הכשרות צבאיות סדורות וללא לימודים אקדמיים.

יש לציין כי חיל האוויר, שילב היטב את שלב ב עם שלב ג. הוא כמעט הכפיל את מספר מטוסי הקרב בעשור שאחרי המלחמה (שלב ב), ונתן מענה ייעודי לטק"א (טיל קרקע-אוויר), שהיה מבוסס על מודיעין, שו"יב (שליטה ובקרה), חימושים חכמים ואמצעי הטעיה (שלב ג). המענה של שלב ג עמד בבסיס הצלחת החיל במבצע ערצב 19 ביוני 1982 (להרחבה ראו: פינקל, 2019).

2. צה"ל אחרי מלחמת המפרץ (1991)

הבעיה האקוטית: התמודדות עם טילים נושאי חל"ך (חומר לחימה כימי) בעורף. שלב המיומנות האזרחית: חולקו מסכות אבי"ך (אטומי, ביולוגי, כימי), שנרכשו תוך כדי המלחמה; ניתנה הוראה לאזרחים לאטום חדרים בבתיים באמצעות ניילון וסרט דביק; תרגלו בבתי הספר ריצה למקלטים.

שלב ההתרחבות הכמותית: אחרי המלחמה התקבלה החלטה שהמדינה תתקצב הקמת ממ"ד (מרחב-מוגן דירתי) בכל בית חדש.

שלב המענה הייעודי לבעיה: פרויקט החץ, שהחל ב-1985 כהליך מו"פ (מחקר ופיתוח) במסגרת "מלחמת הכוכבים" של הנשיא רייגן, תוקצב והפך לפרויקט לאחר מלחמת המפרץ. המערכת הפכה למבצעית החל ב-2001 (לפירוט ראו: רובין, 2019).

שתי הדוגמאות הבאות: 3 ו-4 עוסקות באותו אתגר – מלחמה מול חזבאללה. אומנם המענה לאתגר משלב התקפה והגנה, והקשר ביניהם במציאות הוא הדוק, אך אתייחס לשני המרכיבים שלו בנפרד: מרכיב צבאי המבוסס על התקפה ומרכיב הגנה על העורף האזרחי.

שלב ג': אחרי מלחמת יום הכיפורים – מענה ייעודי לבעיות השמדת רק"ם, דוגמת משגר טילי תמוז מסוג "פרא", (מקור: זרוע היבשה).

3. צה"ל אחרי מלחמת לבנון השנייה (2006)

הבעיה האקוטית: התקפה מול אויב מסוג חזבאללה, אחרי שנים של מיקוד בבטי"ש באזור יהודה ושומרון.

שלב המיומנות: "חזרה ליסודות" – צה"ל חזר לאימונים בקרב משולב לתרחיש מלחמה (אם כי התרחיש היה של מלחמה בסוריה, בגלל הכנות סודיות לתקיפת הכור הסורי ולמלחמה שעלולה להתפתח בעקבותיה); הוחזר קורס מח"טים וקורס מפקדי אוגדות; הוחזרו תרגילים חטיבתיים מלאים; הוחזרו תרגילי אוגדה שפסקו (לאחריהם נערכו סיכומי תרגיל בראשות הרמטכ"ל והמטכ"ל); נכתבה תורת לחימה לתרחיש של מלחמה (לפני כן המיקוד היה בעימות מוגבל באיו"ש); מג"דים ומח"טים נדרשו להיבחן במבחני תו"ל (תורת לחימה); החלה ההחזרה של סיוע אוויר ממטוסי קרב - החזרת הקס"א (קצין סיוע-אוויר) ותו"ל השתתפות, שבוטלו בשנת 2000 (להרחבה ראו: דרוק, 2023, 262-273; פינקל, 2018, 133-141); הוחזרה אחריות בניין הכוח למודיעין שעברה בשנת 2000 למקמשי"ר (מפקדת קצין מודיעין שדה ראשי – חיל חדש שהוקם במפקדת זרוע היבשה) למקמני"ר (מפקדת קצין מודיעין ראשי תחת אמ"ן), עקב זיהוי פגיעה בתפקוד ונקבעה האחריות של אמ"ן למודיעין עד רמת הגדוד; בוטלה תפיסת הלוגיסטיקה המרחבית (האלמ"ר – אגד לוגיסטי מרחבי), הוחזרו אגדי הלוגיסטיקה לאוגדות, ופותחה לוגיסטיקה קרבית. בדצמבר 2008 יצא צה"ל למבצע "עופרת יצוקה", שהיווה מעין הוכחה לכך כי צה"ל השתפר מאז המלחמה ב-2006 (פינקל, 2018, 133-141).

שלב ההתרחבות הכמותית: שלב זה כלל את עצירת הכוונות לקיצור שירות וסגירת סד"כ סדיר (אלה אמורים היו להתחיל להתממש בקיץ 2006); עצירת הסגירה של סד"כ מילואים; עצירה של מהלכי בניין כוח מוטי לחימה בטרור, כמו הפיכת הגדס"רים בחטיבות החי"ר ליט"ע (יחידה טקטית לעימות מוגבל); הקמה מחדש של מפקדות הגיס, שפורקו ב-2005; יישום פרויקט עתיר משאבים לרכש ציוד לחימה אישי לחי"ר (המטרה בכך הייתה לרכוש מחדש את ארון אנשי המילואים, יותר מאשר צורך מבצעי בהקשר ללבנון); האצת תוכנית צי"ד (צבא יבשה דיגיטלי) (במלחמה היו משיבי מיקום לחטיבת הנח"ל); החלטה על הצטיידות רחבה בנמ"ר (נגמ"ש מרכבה), שהפיתוח שלו הסתיים, אבל הפרויקט הוקפא; החלטה על הצטיידות במערכת מעיל רוח בטנקי מרכבה סימן 4 עם סיום הפיתוח שלה בשנת 2006.

שלב המענה הייעודי לבעיה: מרכיב מרכזי במענה של צה"ל היה פיתוח תשלובת של מודיעין למטרות תשתית עם יכולת תקיפת המטרות בחימושי אוויר כבדים עלידי חיל האוויר; המענה ביבשה היה בלוחמ"ם (לוחמה מבוססת מודיעין), עלידי הנגשת מידע ממערכי אמ"ן לכוחות היבשה החל מ-2012 (איזון, 2022); נוספו היבטים של לחימה רב-ממדית בהתאם לתפיסת הניצחון של הרמטכ"ל אביב כוכבי; הוקמה יחידת ניסוי, היחידה הרב-ממדית (רפאים) ב-2019 (יתח, ינון ש', 2021); בוצעו שורה של שינויים מבניים וארגוניים בצה"ל, כמו הקמת חטיבת השילוח ומנהלת הטרנספורמציה הדיגיטלית. אלו נועדו לאפשר לצה"ל לעבור תהליך של מודרניזציה טכנולוגית, שנתפסה כחיונית על מנת שהוא ישמר את עליונותו הצבאית על חזבאללה.

4. התמודדות העורף האזרחי עם תמ"ס (תלול מסלול) בהיקף רחב אחרי מלחמת לבנון השנייה (2006)

שלב המיומנות (האזרחית): ניתנו הוראות התמודדות לאזרחים: האזנה להתרעות, מציאת מחסה או כניסה לממ"ד, בוצעו תרגילים ארציים שנתיים.

שלב ההתרחבות הכמותית: שפר דיוק ההתרעה והוגדל מספר תיחומי ההתרעה, הואצה הקמת ממ"דים ובנייה של מיגוניות בכמות רבה בעיקר באזור עוטף עזה בעקבות המבצעים בעזה. שלב המענה הייעודי לבעיה: הצטיידות במערכות כיפת ברזל, והחל בה שימוש מבצעי החל מ-2011. מערכת זיהוי והתרעה ארצית להתמודדות עם איום הטמ"ר (טילים, מעופפים ורקטות).

5. צבא ארצות הברית אחרי היציאה מווייטנאם, והפקת לקחי מלחמת יום הכיפורים (1974-1975) בהקשר ללחימה מול כוחות ברית ורשה באירופה

במקרה זה מדובר בצבא אחד (האמריקאי), שראה בניסיונו של צבא אחר (הישראלי, בעיקר בקרבות השריון ברמת הגולן) רלוונטיות רבה אליו.

שלב המיומנות: קהלני נתפס כדוגמה לקצונה האמריקאית, וספרו "עוז 77" תורגם לאנגלית ונחשב כספר חובה; אומצה גישת ההגנה הגמישה של גנרל דיפוי (מפקד פיקוד האימונים ותורת הלחימה – TRADOC, גוף חדש שהוקם בצבא ארצות הברית אחרי שהסתיימה מלחמת וייטנאם). הגישה שפורסמה כתורת המבצעים: FM 100-5 בשנת 1976, והייתה מענה ראשוני לאתגר יחסי הכוחות הקשים לטובת ברית ורשה בגבול שבין הגרמניות, הייתה מבוססת במידה רבה על מיומנות טכנר מבצעית גבוהה של הכוחות (Department of the Army Headquarters, 1976).

שלב ההתרחבות הכמותית: הוגדל היקף הטנקים והנגמ"שים הקיימים, והצבא הצטייד בטנקי אברמס בשנות השבעים ובנגמ"ש ברדלי בשנות השמונים.

שלב המענה הייעודי לבעיה: פותחה תפיסת שדה הקרב העמוק (FOFA – Follow on Forces – Attack) – 1986, המקבילה לתפיסת צה"ל של השמדת מטרות הרק"ם מנגד - שלב ג שאחרי מלחמת יום הכיפורים. התפיסה הייתה חלק מהגישה של השמדת דרגי העומק הסובייטיים באמצעות מודיעין מוטס ואש מסק"ר, מערכת רקטית רב-קנית MLRS, פצצות מונחות לייזר ומערכת טיל קרקע-קרקע של כוחות היבשה ATACMS (U.S. Congress, 1986).

לסיכום הפרק ההיסטורי, נראה שהמענה המיידי למלחמה מבוסס על מיומנות ההפעלה של האמל"ח הקיים, על היחידות הקיימות, על אמצעי המיגון שבידי האזרחים בעורף ועל אומץ לב. המענה הזה הוא השלב הראשון בדפוס ההתנהגות של צבאות בתגובה למלחמה, והוא תגובה טבעית של צבא הנמצא במצוקה מול בעיה חריפה, שאין לה מענה אחר. הבעיה בדפוס ההתנהגות של צבאות נוצרת לרוב בשלב השני, שמבוסס על הרחבה כמותית של היכולות שנתפסו כחסרות במלחמה שהסתיימה. שלב זה דורש משאבים ניכרים וקשב ארגוני רב, שמקשים, בדרך כלל, על המעבר לשלב ג, שהוא פיתוח מענה מותאם וייעודי לאתגר. בארבעה מתוך חמשת המקרים שתוארו מעלה, יישום המענה הייעודי ארך עשור מסיום המלחמה. הסיבה לאורך הזמן במתן המענה, היא הזמן הרב שנדרש לפיתוח המענה הייעודי (כמו חמ"ם יבשתי ומיירטי חץ), אך גם השקעות ניכרות

בהרחבה כמותית של היכולות הקיימות, המאפיינות את שלב ב (חשוב לציין כי מדובר בהשקעות שונות בכל אחד מהמקרים, ולעיתים קשה להוכיח את השפעתן הישירה על עיכוב פיתוח המענה הייעודי).

סכנה בשלב ב' אחרי "חרבות ברזל" – הרחבת יכולות ההגנה, דוגמת החומה בגבול הצפון, עלולה לצמצם משאבים הנדרשים להתקפה, (מקור: דובר צה"ל).

לקחים מהמודל ומההיסטוריה לתקופה שאחרי מלחמת "חרבות ברזל"

בניין הכוח אחרי מלחמת "חרבות ברזל", יכול לעבור שלא במודע דרך שלושת השלבים, עם הבעיות הכרוכות בהם, אך מודעות למודל עשויה לסייע משמעותית בקיצור השלבים. הסיבה לכך היא שקיימים כבר רעיונות לשלב ג, שבמקרה זה הוא פיתוח מענה מותאם וייעודי למלחמה עתידית בלבנון. הרעיונות הללו התפתחו במשך יותר מעשור, וחלקם כבר הבשילו לכדי יכולת מוכחת. בשלב הראשון שאחרי המלחמה, יתבסס המענה, ככל הנראה, על החזקת כוחות רבים בקווי הגבול בעזה ובלבנון, כפי שנעשה כבר עתה. זהו מענה טבעי לטראומת שבעה באוקטובר. בה בעת יתחיל צה"ל להפעיל את שלב ב – השלב הכמותי, והוא ישכלל וירחיב את המכשולים, הביצורים ואמצעי התצפית והאש בקווי ההגנה האלה, כדי שאלה יתנו מענה טוב יותר לבעיות שהתגלו בפרוץ המלחמה. שלב ג הקשור בהגנה לא יגיע בהכרח, אבל יוכל להתפתח בעתיד, כמו בפיתוח יכולות של אש יבשתית אוטונומית ומדויקת בגבולות.

הבעיה שתיתכן בתקופה זו היא משולשת, וקשורה בהתקפה ולא דווקא בהגנה. ראשית, החזקת כוחות רבים בקווי הגבול תקשה על שימור היכולת ההתקפית של הכוחות. שנית, המענה ההגנתי יצרוך משאבים רבים, שיבואו על חשבון פיתוח ורכש של יכולות חדשות, הן הגנתיות והן התקפיות. על כך כתב לאחרונה יואב זיתון "[...] עוד חומות, מכשולים והסתרות בכבישי הצפון והעוטף להפחתת הסיכון מפגיעת נ"ט ברכבים אזרחיים; הרבה יותר גדודי הגנה בתוך הישובים; תקצוב אלפי לוחמי מילואים לתע"מים [תעסוקות מבצעיות] ארוכים בכל שנה בגזרות הבט"ש; עלויות תוכנית ההגנה יסתכמו במיליארדי שקלים [...]". (זיתון, 2024). שלישית, גם בפיתוח היכולת ההתקפית היבשתית והאווירית ובפיתוח יכולת ההגנה הפעילה, הגם שאין בהן כישלון או טראומה, צה"ל עלול ליפול במלכודת הצורך ביתירות כמענה היחיד. עוד טנקים, נמ"רים, חימושי אוויר ויבשה ומיירטים נדרשים ללא ספק, אבל התמקדות בהם עלולה לגרום לצה"ל פיגור בפיתוח ובהצטיידות ביכולות חדשות, ייעודיות ומועילות יותר מול האיומים, כפי שהובנו במלחמה וכפי שנתחו בשנים האחרונות בהקשרי הזירה הלבנונית.

בתרשים שלהלן מוצג האתגר של פתרון המתחים בין שלושת השלבים. חשוב להדגיש כי כלל המרכיבים עוסקים במלחמה בצפון, אך הם אינם סותרים את הצורך של צה"ל להתכונן גם למלחמה ישירה מול איראן במעגל שלישי.

מכיוון שחשיבה על שלב ג בהקשר לזירה הלבנונית כבר נעשתה בעשור האחרון, ההצעה היא לבנות תוכנית בניין כוח שמפעילה את שלושת השלבים במקביל: חיזוק ההגנה מבוססת הכוחות תוך שימור אימונים עצימים להתקפה; בניית יכולות הגנה, המבוססת על ניידות הכוחות ולא על ביצורים ועל תצפיות דואליות, כמו תצפיות ניידות, שאפשר להעבירן אחרי קרב ההגנה לתוך השטח שנכבש בהתקפה; הרחבה של היקפי החימושים והחלפים; האצת הצטיידות ברק"ם מתאים ביבשה תוך שימור משאבים מספיקים להצטיידות ביכולות שלב ג הבשלות ולהאצת הפיתוח של יכולות אחרות.

לפני סיום יש לזכור, כי אנחנו ואויבינו מצויים בתחרות למידה מתמשכת, ולנוכח המלחמה בעזה והמערכה המתמשכת בגבול הצפון, יפיקו כל הצדדים לקחים. בחשיבה על המלחמה הבאה מול החזבאללה, יש לשקלל לא רק את כל מה שתואר מעלה, אלא גם את למידתו העקיפה של חזבאללה מן העימות בעזה ואת למידתו מן העימות הישיר בגבול הצפון. הסכנה בתגובת הרפלקס שתוארה, יחד עם תחקור אירועי שבעה באוקטובר והמלחמה שהחלה בעקבותיהם, עלולים למקד את צה"ל מיקוד יתר במענה טוב יותר לתרחיש שהיה, ולהתיש לא רק את המשאבים החומריים, אלא גם את משאבי הלמידה הארגונית, הנדרשים לחשיבה אודות הפקת הלקחים של אויבנו.

תודה למעירים: מר סם ברונפלד, תא"ל יובל גז, תא"ל ערן אורטל, סא"ל ד"ר איתי חיימינס, פרופסור דימה אדמסקי.

רשימת המקורות:

- איזין, גלעד (פברואר 2022). "המסע של הלוחמים באמ"ן – הצלחות וקשיים". **המרכז למורשת המודיעין – המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין**.
- אכ"א (2 בנובמבר 1973). תוכנית כוח אדם לסד"כ "אופק" מזורז. **מחלקת תכנון כוח אדם**.
- דרוק, דותן. "הקרב המשולב והמשותף בשנים 2006–2014". בתוך: מאיר פינקל (2023), **התפתחות הקרב המשולב בצה"ל – עבר, הווה ומבט לעתיד**. מערכות ומודן, עמ' 262–321.
- ולד, עמנואל (1984). **צה"ל אחר – חלק ב' – דמדומי העוצמה**.
- זיתון, יואב. ציוץ ברשת טוויטר. (כניסה לאתר 1 בינואר 2024).
- יתח, ינון שלום (18 במרץ 2021). "זה מה שהצליחה יחידת 'רפאים' לעשות בשנה אחת". **אתר צה"ל**.
- פינקל, מאיר (2018). הרמטכ"ל – מחקר השוואתי של שישה הבטים בתפקודו של מפקד הצבא. **מערכות ומודן**.
- פינקל, מאיר (יולי 2019). "בניין הכוח למבצע 'ערצב 19' (1973–1982)". בין הקטבים, גיליון 20–21, עמ' 89–117.
- פינקל, מאיר (2020). **המטכ"ל – כיצד הוא לומד, מתכנן ומתארגן**. מערכות ומודן.
- פינקל, מאיר. "ממלחמת לבנון הראשונה (1982) ועד סוף שנות ה-90". בתוך: מאיר פינקל (2023), **התפתחות הקרב המשולב בצה"ל – עבר, הווה ומבט לעתיד**. מערכות ומודן, עמ' 198–226.

• רובין, עוזי (2019). **ממלחמת הכוכבים עד כיפת ברזל: המאבק על ההגנה האקטיבית בישראל**. אפי מלצר בע"מ – מחקר והוצאה לאור.

- Adamsky, Dima (2010). *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the U.S. and Israel*. Stanford University Press.
- Gelpi, Christopher, Feaver, Peter D. & Reifler, Jason (2009). *Paying the Human Costs of War*. Princeton University Press.
- Department of the Army Headquarters (1976). FM 100–5. US Army.
- Rosen, Steven (1994). *Winning the Next War: Innovation and the Modern Military*. Cornell University Press.
- U.S. Congress: Office of Technology Assessment (July 1986). *Technologies for Nato's Follow-On Forces Attack Concept—Special Report, OTA-ISC-312*. U.S. Government Printing Office.